

Təlimin prinsipləri.

Ümumiyyətlə prinsip insanların hər hansı istənilən fəaliyyət prosesində istinad etdiyi, rəhbər tutduğu qaydalar sistemidir. Təlim prinsipləri öyrədən (müəllim, təlimatçı, usta və s.) öyrətmə prosesində, biliklərə yiyələnmə prosesində əsaslandığı qaydalar, qanunlar sistemidir. Təlim prinsipləri təlimin bütün mərhələlərində, öyrətmənin yerindən, yaşından asılı olmayaraq bütün mərhələlərində ən ümumi cəhətlərini əhatə edir. Təlimin məqsədlərinin səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsinə xidmət edən təlim prinsipləri təlim məqsədlərindən asılı olaraq dəyişir.

Öyrətmə təcrübəsi, müəllim və öyrətmə ilə məşğul olan digər şəxslərin təcrübəsi, ümumiləşdirilmiş qənaətləri və s. təlim prinsiplərinin mənbəyidir. Bura həmçinin klassik pedaqoqların təlim haqqındakı nəzəri fikirləri də daxildir. Pedaqogika tarixində təlim prinsipləri müxtəlif mənbələrə istinad edilərək müəyyən edilmişdir. Məsələn Y.A.Komenski təlim prinsiplərini təbiətəvarilik əsasında müəyyən etmişdir.

Təlim prinsipləri haqqındakı mövcud nəzəri və təcrübi fikirləri ümumiləşdirərək aşağıdakı şəkildə təsnif etmək olar:

1. Təlimin həyatla, quruculuq işi ilə əlaqələndirilməsi.
2. Təlimin mövcud əxlaq normalarına uyğun tərbiyələndirməsi.
3. Müvafiqlik.
4. Fərdi yanaşma.
5. Əyanilik.
6. Şüurluluq və fəallılıq.
7. Sisteməliklik və ardıcılıq.
8. Biliklərin möhkəmləndirilməsi.

Əyanilik prinsipi dərk etməni real əşya və ya hadisələr, faktlar üzərində qurmağa deyilir. Məşhur çex pedaqoqu Y.A.Komenski əyaniliyə yüksək qiymət verərək onu müəllimlər üçün «qızıl qayda» adlandırılmışdır. Qeyd etmişdir ki, mənimsəmə prosesində nə qədər çox hiss üzvləri iştirak edərsə qavrama bir o qədər səmərəli olar.

Mənimsənilən materialın konkret əşya və hadisələr üzərində qurulması, onun haqqındakı məlumatı dəqiqləşdirir, daha da aydın və dürüst dərk etmə imkanı yaradır. Əşya haqqında (məlum olmayan) şifahi sözlə məlumat əvəzinə özünün təqdim olunması mənimsəmədə eyni zaman da bir neçə hiss üzvünün iştirakını təmin etdiyi üçün, əşya aydın mənimsənilməklə yanaşı uzun müddət yadda qalır, hafizədə özünə daha möhkəm yer edir. Bu həmçinin materialın şüurlu mənimsənilməsinə də imkan yaradır. Hər kəsə öyrəndiyini görmə, toxunma, üzərində iş aparma imkanı verilir.

Əyanilik təlimin bütün sahələrində, bütün mərhələlərində aktualdır. Bu əsasən əşya və ya hadisə haqqında ilk tanışlıq zamanı müsbət nəticə verir. Təhsil müəssisələrində bu əvvəlcədən düşünülmüş xüsusi sistem əsasında aparılır.

Mədəniyyət və incəsənət müəssisələrində aparılan təlim tipli məşğələlərdə də bu xüsusilə nəzərə alınmalıdır. Məsələn musiqi, dərnəklərində musiqi alətini tutma, ifanın xüsusi elementləri müəllim tərəfindən göstərilməklə yanaşı xüsusi şəkillər vasitəsilə də çatdırılmalıdır. Rəqs dərnəklərində rəqsin özünü, ifa tərzlərini əks etdirən şəkil və plakatlardan istifadə edilməlidir.

Yaşlılar və gənclər üçün texniki və digər yaradıcılıq dərnəklərində isə vəziyyət başqadır. Beləki, bu dərnəklərdə irəli sürülən hər bir «yeni» mütləq köhnənin üzərində onun yenidən təhlili və tərkibi üzərində qurulur. Burada da əyani şeylərlə yanaşı onun şəkli, sxemi, maketi üzərində də işləmək olar.

Deməli əyanilik təlimin bütün səviyyələrində biliyin asan mənimsənilməsini, əşya və hadisələr haqqında düzgün təsəvvürlər yaranmasını, nitq və təfəkkür inkişafını, biliklərin uzun müddət hafizədə qalmasını, dərslərin maraqlılığını öyrənmələrin fəallığını və s. təmin edir. Bu prinsip öyrənmələrin yaş, intellektual, ümumiyyətlə inkişaf səviyyələrinə uyğun şəkildə tətbiq edilməlidir.

Təlim məqsədinin-dedikdə məzmun tərəfi öyrəniləcək bilik, bacarıq və vərdislər nəzərdə tutulur. Təhsil məqsədlərinin məzmunu və sistemi fənn kurikulumlarında əks olunur. Təlim məqsədləri 3 aspektdə -təhsil, inkişaf və tərbiyə aspektində açıqlanır. Müasir psixologiyada bu problemin yeni konsepsiyası-taksonomiya konsepsiyası formalaşmışdır.

Taksonomiya-yunan sözüdür («Taxus»-qayda ilə yerləşmə + « Namos»- qanun deməkdir). Təlim məqsədlərinin şəbəkəli və ya sistemli təsnifatına taksonomiya deyilir. Şəbəkələr düzülüşünə malik olan mürəkkəb fəaliyyət sahələrinin sistemli nəzəriyyəsinə taksonomiya deyilir.

Təlim məqsədlərinin taksonomiyası tədris prosesinin elmi-metodik səviyyədə planlaşdırmaq və onun nəticəsini ölçmək imkanını verir.

Amerika psixoloqu B.Blumun taksonomiyası 4 prinsip əsasında yaradılmışdır:

Praktik istiqamət prinsipi- taksonomiya məqsədəuyğunluq nəzəriyyəsinə əks etdirməli, müəllim-praktik üçün effektiv vasitə olmalıdır.

Psixoloji prinsip: taksonomiya psixologiyaya elminin müasir nəzəriyyətlərinə əsaslanmalıdır.

Məntiqlilik prinsipi: taksonomiya məntiqi baxımdan tamamlanmış və mükəmməl daxili bitkinliyə malik olmalıdır.

Obyektivlik prinsipi: məqsədlərin təsnifatı onların dəyərlərinin təsnifatı demək deyil.

Blumun taksonomiyası ən universal bir model kimi tətbiq olunmaqdadır. Bu taksonomiyalar sadəcə mürəkkəbə doğru düşünmə bacarıqlarının 6 səviyyədə təşkilini təmin edir. Bu prinsiplər nəzərə alınmaqla koqnitiv sahədə təlim məqsədlərinin bilik, analama, tətbiq, analiz, sintez, qiymətləndirmə kimi 6 səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir.

Təşəkkürlər üçün faigkhidirov@gmail.com ünvanına yaza bilərsiniz. Şəxsən özüm hazırlamışam. Vaxtı

**ilə bu sərbəst işləri bütun qurup üçün
çıxartdırmışdım! Hamı da 5 balını oturduğu yerdə
almışdı!**

Uğurlar!

(ADPU-nun tələbəsi X.Faiq)